

SZILÁRDFY ZOLTÁN

EDDIG ISMERETLEN KÜLÖNLEGES, AKTUALITÁSUK MIATT JELENTŐS MŰVÉSZETI TÁRGYAK SZILÁRDFY ZOLTÁN GYŰJTEMÉNYÉBEN

Garas Klára emlékére
(1919. június 19. – 2017. június 26.)

Dr. Prohászka Ottokár fehér márvány síremlékén a róla elnevezett székesfehérvári templomban jobbja fölé angyal emeli az *intellectus* és szépség lobogó fáklyáját. Az „Apostolus et Praeceptor Hungariae” felirat kitüntető jelzője méltán ékesíti Magyarország apostolát és tanítómesterét. Idén, amikor a világ magyarsága Szent László jubileumi évét ünnepli: trónra lépésének (1077) 940., szentté avatásának (1192) 825. évfordulóját, idézzük meg a püspök sorait a kiemelkedő Árpád-házi uralkodóról: „Benne virágozott ki jellemző típusú a magyar kereszténység; benne forrt össze a keresztény szentség a nemzeti szellemmel... Szent László nem tanít, ő nem apostol, de ő küzd, harcol, s győz a kereszténységért. A nép hajlamait, harci hagyományait, bátorságát, vitézségét lépteti be az eddig inkább csak tűrő, szenvedő, csöndes megadású kereszténységbe, s ezzel vezeti be a magyar népeletbe. A népnek ugyanis a hős, a dalia, a vitéz harcos tetszik... A régi vitézséget Szent László tüntette fel önmagán; e jellemvonása által szívéen ragadta meg a nemzetet, amelynek öröme és eszménye László lett;...A kereszténység ezen túl nemzeti létté, a keresztény király a nép hőisévé vált... Íme Szent László dicsőséges alakja... Az egyház szabadságharcának zászlósa...”¹

A hazai ikonográfia és kultusz történet irodalma gazdag a lovagkirály bemutatásában. Tanulmányom tárgya egy eddig ismeretlen magyar, a 18. század közepe táján készült, festett selyem alapon színezett rézmetszet, textil, fémfólia és gyöngy applikáció, eredeti üveggel védett egykorú keretben. A fekvő formátumú képen Szent László vizet faszaszt a sziklából. Mérete 27 × 38 cm, és a Nagyházi Galéria és Aukciósház árveréséről került gyűjteményembe.² A szerzetesi kézimunka leírását Udvardi László barátságának köszönöm: „László király

fejen stilizált magyar Szent Korona ívei, mint páncélszak-szegély láthatók, a magyar ruhás huszárok kék öltözete föltehetően a Hadik-huszárokra utal. A Boldogasszony dicsfénye besugározza a forrást jelző sziklafalat, a jobb sarokban, pedig egyik térdeplő huszár bokály korszóval merít a csodaforrásból.” Az említett Futaki Hadik András gróf császári és királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos és lovassági tábornok (Csallóköz, 1710. október 16. – Bécs, 1790. március 12.) III. Károly, Mária Terézia, II. József királyok kitüntető megbecsülésében részesült. Vastagh György alkotó művészetét dicséri monumentális szobra a Budai Várnegyedben a Szentháromság utca és az Úri utca sarkán, amit idén nyolcvan éve avattak fel.

II. Ulászló Szent Lászlós pénzének (1506) hátlapján a lovagkirály a holdsarlón ülő Boldogasszony felé fordul.³ Amint azt Nátyi Róbert tanulmánya megállapítja, II. Ulászló király 1500-tól vert guldinereinek Szent Lászlót és a Patrona Hungariae ábrázoló oldalán, ahol a Magyar Háromkirályok szerepelnek Mária alakjával, egyszerre voltak az ország patrónusai, védőszentjei, az uralkodói legitimációs politika megalapozói, a keresztény hit védői, az örök élet mennyei biztosítékai, azaz az ország jelképei.⁴

„Szentháromságnak te vagy szolgája,
Jézus Krisztusnak nyomdoka követi,
Te Szentléleknek tiszta edénye,
Szíz Máriának választott vitéze.”⁵

„Christusnak Szent Annyát, Aldot Szüz Máriát
Szent László tisztelé, mint édes Asszonyát,
Ennek Országostúl érzette nagy hasznát,
S’ így győzte baját.”⁶

1. Szent László vizet fakaszt a sziklából. 18. századi apácamunka.
Szilárfy Zoltán gyűjteménye

„Serény szolgát Ur kedveli,
Minden jora Rendeli,
Szent László, Isten szolgája, Magyar Király.

Oh, te dicső serény szolga,
Mariának Fő hiv Hadnagya.
Szent László, Isten szolgája, Magyar Király.

Mária Fiai, kik vagyunk,
ez szent szokást tüled vettük.
Szent László, Isten szolgája, Magyar Király.”⁷

Szent László és Szűz Mária témájának más szempontú, jelentős feldolgozása Kerny Terézia avatott szakértelemmel megírt tanulmánya *Szíz Máriának választott vitéze (egy barokk kori Szent László ábrázolásról)* címmel.⁸

A Szent László-kultusz és -ikonográfia jelentőségteljes, különösen etnográfiai szempontból történt feldolgozása, amelynek középpontjában a boldoggá avatás előtt álló Isten Szolgája áll, Bálint Sándor népeletkutató művében rejlik. A búcsú-szentlászlói ferences kolostor 1742-ben festett utolsó táblaképe – Fr. Schmalcz Theotimus festménye

– felirata: „VINDEXT HOSTIUM HUNGARIAE IN TERRIS ESTO TRIUMPHATOR EORUNDEM IN COELIS” – „A földön Magyarország ellenségeinek bosszulója, légy az égben győztes vezérünk”. Szegeden a barokk időkben sújtásos díszmagyarja miatt a gombkötők, a kezében lévő bárd miatt pedig a mészárosok választották védőszentjükül.⁹

*

Szintén a Nagyházi Galéria aukciójáról jutott a gyűjteményembe egy 19. századból való miniatűr porcelán festmény, amelyet tévedésből Szent Erzsébet-ábrázolásnak határoztak meg.¹⁰ A katalógusban észrevettem, hogy a kötétyében rózsákkal festett női szent semmiképpen sem lehet Erzsébet, ugyanis jobbában a vértanúság pálmáját tartja, mögötte pedig a kínzó fa, amelyre kikötötték, amit középkori legendája is említ. Ebben az esetben kizárólag Szent Dorottya vértanú, a kertészek, illetve környezetvédők, mai szóval „zöldek” védőszentje jöhet számításba. Ő a négy Virgines Capiales egyike, a többi három pedig Antiochiai Margit, Alexandriai Katalin és Borbála. Neve, Dorothea jelentése: Isten

2. Szent Dorottya. Porcelán festmény, 19. század.
Szilárdfy Zoltán gyűjteménye

3. Mária Terézia mint Árpád-házi Szent Erzsébet.
18. századi apácamunka. Műkereskedelemben

ajándéka. Középkori kultuszáról és ikonográfiájáról, melyek emlékei Európán belül minden művészeti ágban, de különösen Közép-Európában a történelmi Magyarország, Csehország és Szilézia vidékén igen gazdagon maradtak fenn, ugyancsak Bálint Sándornál találunk számtalan adatot. Szent Borbála ereklyéit Rómában és Bolognában őrzik, ezért az ott tanult magyar diákok is hozzájárultak népszerűsítéséhez. Thuróczi János krónikája szerint hazánkban a rosarum festum, rosarum dies neve is nyilván élő szokásra utal. Kis Károly magyar király megölése e napon történt: „tunc rigidi mensis februarii, festo virginis sacrate, cui Christus rosas cum pomis suo misisse de rosario recolitur propinquantes”.¹¹

Az ovális kép 13 latos antik ezüst kerete pesti ötvösjeggyel 1867 első félévéből, a D.K. mesterjegy feltételezése szerint Dietrich Mihály akkor működő munkája lehet. A domborított ezüstkeret 34,4 gramm súlyú, mérete 17,8×13,2 cm.¹²

Ugyanezen az aukción érdeklődésemet még felkeltette egy 18. századi magyar színezett rézmetset, fémfóliás, üveg applikáció, egykorú aranyozott, faragott keretben (27,5×20 cm), amely a szintén jubileumát ünneplő Mária Teréziát (1717. május 13.–1780. november 29.) mint Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló apácamunka.¹³ Ez az uralkodónő rejtett képmása, amint egy koldusnak alamizsnát ad. Sajnos ehhez már nem jutottam hozzá, pedig érdemes lett volna megszereznem a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum számára. Az idén háromszáz éve született magyar uralkodónő ugyanis tudatában volt annak, hogy az Anjouk ágáról Árpád leszármazottja, édesanyját pedig Erzsébetnek nevezték. Mint apostoli királynő 1777-ben megalapította a Székesfehérvári Püspökséget. A Szent István király-székesegyház új főoltárára a koronafelajánlás monumentális oltárképét Vinzenz Fischer udvari festőjével készítette 1775-ben. Az oltárépítmény domborművein az alamizsnát osztó Szent Erzsébetet, fölötté álló szobrát látjuk.¹⁴

JEGYZETEK

1 *Prohászka Ottokár* összegyűjtött munkái XII. Budapest é. n. [1927,] 112–114.

2 Nagyházi Galéria és Aukcióház, 226. Aukció. 2017. június 1., 1052. szám. A hátoldalon lévő apró fölirat Kiss Imréné, dr. Sinkó Katalin hagyatékára utal. Megbízásomból Udvardi László műtárgybecsüs szerezte meg 500 € leütési áron.

3 Vö. *Mezey László* szerk.: *Athleta Patriae*. Tanulmányok Szent László történetéhez. Budapest 1980.

4 *Nátyi Róbert*: A Napbaöltözött Asszony, mint Patrona Hungariae a magyar szent királyokkal az esztergomi misekönyvben. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve U. F. 2. Szeged 2015, 334.

5 Az éneket kiadta: *Madas Edit* szerk.: Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor (1000–1530). Budapest 1992, 540–542. Gyakorlati céllal: Éneklő Egyház – Római Katolikus Népénektár liturgikus énekekkel és imádságokkal. Budapest 1985, Nr. 272; *Kovács Andrea – Medgyesy S. Norbert* szerk.: Énekek Szent László tiszteletére. Budapest 2012, 2017 (továbbiakban SzLÉ), Nr. 29.

6 *Cantvs Catholici [...] Autoritate Leonardí Szegedi [...]*. Cassoviae 1674, 511–512. Nóta: Idvez légy kis Jesus lelkünk ébresztője... Kiadta: Régi Magyar Költők Tára, XVII. század, 15/A. Budapest 1992, 475. ének. A kéziratos énekeskönyvek közül legkorábban a Pannonhalmához köthető *Szoszna Demeter György* vette fel ezt az éneket kéziratába (1714–1715, 413–414). Emellett a szintén kéziratos Magyar Cantionale (18. század első fele, 169), a Katolikus énekeskönyv (1768–1769, 148a), a *Herchl Antal*-énekeskönyv (1765–1806, 154), a *Szabó János*-énekeskönyv (1783, 14b–15a, 41b) és a Katolikus énekeskönyv (18. szá-

dad második fele, 39b) tartalmazza. Gyakorlati kiadása: SzLÉ 31. – L. még: A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840). Összeállította *Stoll Béla*. Budapest 2002, passim.

7 A Dóri énekeskönyv (1763–1774, 154b) így tünteti fel ezt a versszakot: „Hogy Máriát Pátronánknak / Tehattad, híjuk Anyánknak”. Az ének további előfordulásai: Varsányi énekeskönyv (18. század második fele, 65–66), Egervári énekeskönyv (19. század első fele, 237), Négy szép új Istenes Énekek-ponyva (19. század eleje, Erdélyi Zsuzsanna magángyűjteménye, Budapest). Modern kiadása: SzLÉ 31.

8 *Ars Hungarica* XXV. 1997, 1–2. szám. Tanulmányok Szilárdfy Zoltán hatvanadik születésnapja tiszteletére, 255–268.

9 *Bálint Sándor*: Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából. I. kötet. Budapest 1977, 480–504.

10 Nagyházi Galéria és Aukcióház, 226. Aukció. 2017. június 1., 1050. szám.

11 *Bálint* i. m. 210, 212, 238.

12 *P. Brestyánszky Ilona*: A pest-budai ötvösség. Budapest 1977, 248.

13 Nagyházi Galéria és Aukcióház, 226. Aukció. 2017. június 1., 1054. szám.

14 *Martin Karl Keller* művei. L. *Szilárdfy Zoltán*: Sajtós típusok Árpád-házi Szent Erzsébet barokk ikonográfiájában. In: *Tüskés Anna* szerk.: *Omnis creatura significans*. Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára. Budapest 2007, 196 (képpel), vö. *Smohay András*: Árpád-házi Szent Erzsébet újkori tiszteletének emlékei Székesfehérvárott. Uo, 232 (képpel).

SO-FAR UNKNOWN PECULIAR OBJECTS OF ART IN ZOLTÁN SZILÁRDFY'S COLLECTION

The author, a priest and art historian, is a collector and donator of art works of sacral contents, first of all small graphics. He has brought the special handcrafted pieces of mixed technique, the so-called nuns' works to the attention of art historians. In an auction in Budapest in 2017 he managed to buy an 18th century copperplate engraving printed on silk and richly embellished with embroidery and pearls. It shows the miracle of striking water by the Hungarian king Saint Ladislaus. The cult of St Ladislaus in the baroque age is also perpetuated by folk hymns; together with the Holy Virgin (*Patrona Hungariae*) he is the patron of Hungary. Another of his acquisitions is an oval porcelain painting of the bust of St Dorothy from the 19th century. Unfortunately, he failed to get the third remarkable piece of art, another 18th century nuns' work. It shows Empress Maria Theresa as St Elizabeth of Hungary distributing alms. Ma-

ria Theresa founded the episcopacy of Székesfehérvár in 1777 and ordered a new high altar for the cathedral. The high altar by Viennese painter Vinzenz Fischer shows the scene of placing the Holy crown, that is, the country under the Virgin Mary's protection achieved by King St Stephen and in the sculpted parts St Elizabeth appears, too.

SZILÁRDFY Zoltán művészettörténész / art historian, H-1073 Budapest, Barcsay u. 16.

Kulcsszavak: Szent László, lovagkirály, ikonográfia, népénekek, apácamunka, Szent Dorottya, Mária Terézia magyar királynő, Árpád-házi Szent Erzsébet / *Keywords*: St Ladislaus, chivalric king, iconography, folk hymns, nun's work, St Dorothy, Queen of Hungary Maria Theresa, St Elizabeth of Hungary